

λέλληνας καὶ ἐπιφανεῖς φιλόλογους Edgar Martini καὶ Engelbert Dreyer, ἐκεῖνον μὲν καθηγητὴν τοῦ ἐν Λιψία τοῦτον δὲ τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου. Ὁ Dreyer θαυμάζων ἔγραφε πλὴν ἄλλων «Τὸ ὄνομα Μιστριώτης θέλει λάμπει εἰς τοὺς αἰῶνας ὡς σύμβολον διανοητικῆς ἐλευθερίας καὶ ἐθνικῆς ἐνότητος τοῦ σύμπαντος ἑλληνισμοῦ». Καὶ τὴν ἀπόφρασιν ταύτην τοῦ Γερμανοῦ σοφοῦ κυροῦσι τὰ πράγματα καὶ μαρτυροῦσι τὰ γεγονότα.

Ὁ Γεώργ. Μιστριώτης ἐξερχόμενος τοῦδε τοῦ βίου ἐν πρεσβυτικῇ πῶς ἡλικίᾳ κατέλειπε βεβαίως μέγα κενόν, ὅπερ ποιεῖ ὁ θάνατος μεγαλοφυῶν καὶ σπανίως ἀναφαινομένων ἀνδρῶν. Ἦτο δ' ὅμως παρήγορον ὅτι κατέλειπεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διάδοχον ἄνδρα διὰ πολλῶν ἀρετῶν κεκοσμημένον καὶ ἐξαίρετα ἐφόδια κεκτημένον καὶ ἐπομένως δυνάμενον, ὅπως συνεχίσῃ τὸ μέγα τοῦ διδασκάλου ἔργον <sup>1</sup>. Οὗτος ἦτο ὁ Ἀνδρέας Σκιᾶς.

\* \*

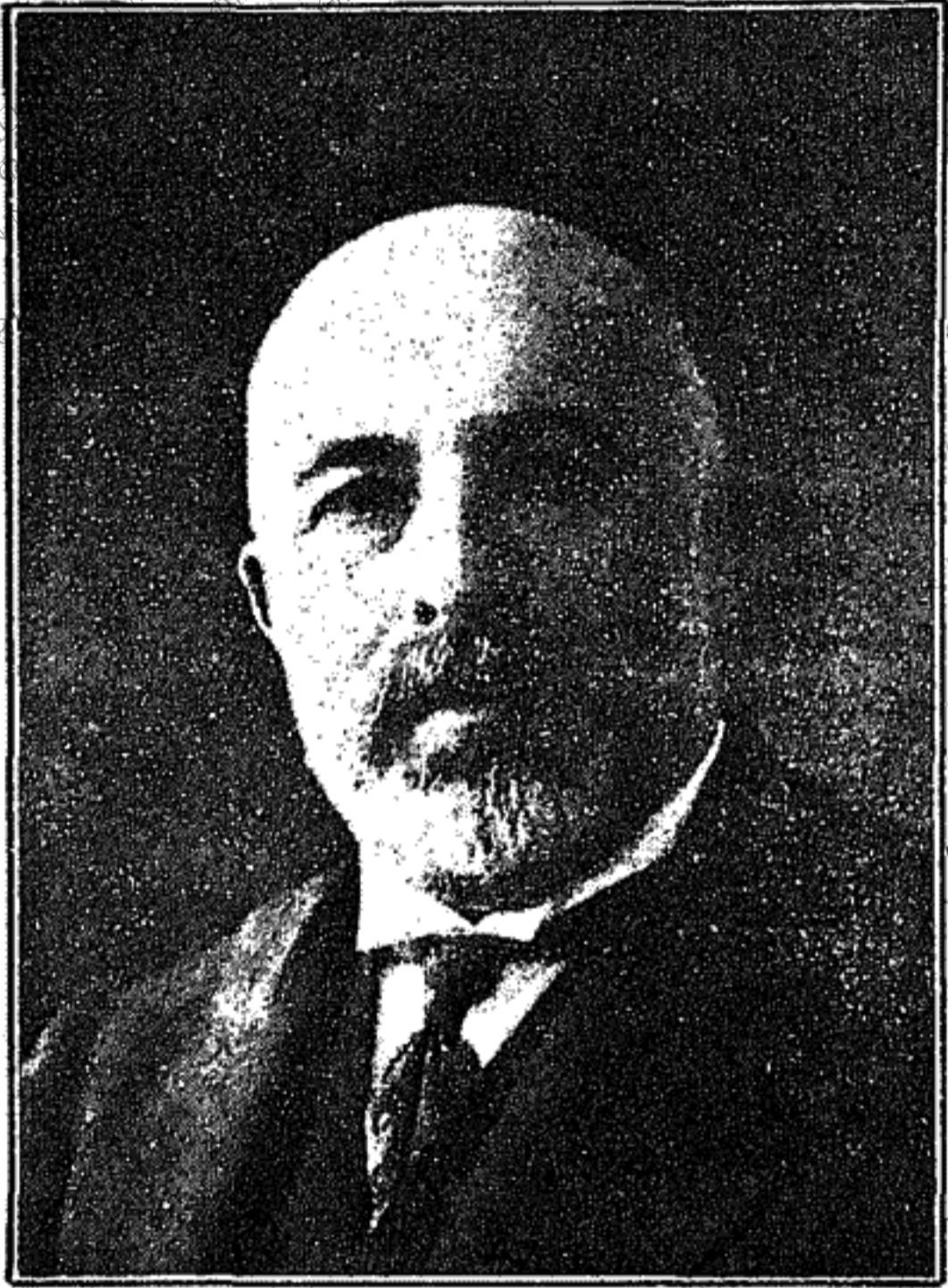
Ὁ Σκιᾶς συνεδύαζεν ὄντως πολλὰς ἀρετὰς τῶν διαπρεπῶν

---

1) Ὁ Γεώργιος Μιστριώτης ἐγεννήθη ἐν Τριπόλει τῆς Ἀρκαδίας τῷ 1837. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν Μιστρᾷ τῆς Λακεδαίμονος ἀσκήσας τὴν ἐμπορίαν μετέσχε τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος καὶ ἐπολέμησε γενναίως ὑπὸ τοὺς Μαυρομιχάλας καὶ τὸν Κολοκοτρώνην. Αἱ ἀφηγήσεις τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων Τουρκομάχων καὶ αἱ ἐπιδείξεις τῶν ἐπὶ τοῦ στήθους τραυμάτων ἐνέβαλλον τῷ νεανίᾳ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν «ἐνθουσιασμὸν ἀμύθητον καὶ κατόπληξιν μυστηριώδη». Μετὰ τὰς εὐδοκίμους ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ σπουδὰς μετέβη εἰς Γερμανίαν, ἐνθα παρέμεινε πέντε ἔτη καὶ ἠκροάσατο τῶν διαπρεπεσιτάτων τότε καθηγητῶν, ὧν προεῖχεν ὁ Βοϊκχιος καὶ ὁ Γεώργιος Κούρτιος. Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐγένετο τῷ ἔτει 1868 ὑφηγητὴς καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας τακτικὸς καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Τὸ ἐντεῦθεν ἐδίδασκεν ἀνελλιπῶς καὶ ἐνθουσιωδῶς μέχρι τέλους· διότι, εἰ καὶ κατὰ τὸν περὶ ὄριου ἡλικίας νόμον ἐπαύσατο ὧν τακτικὸς καθηγητὴς, ἐξηκολούθει ἐπίτιμος ὧν καθηγητὴς νὰ διδάσκῃ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἀκμαῖος τὰς πνευματικὰς δυνάμεις καὶ ἐργαζόμενος εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων κατελήφθη μετὰ τριήμερον ἀσθένειαν ὑπὸ τοῦ θανάτου τῇ 12 Ἰουνίου τοῦ 1916.

καθηγητῶν αὐτοῦ καὶ προκατόχων. Συμπαγῆς τὸ σῶμα καὶ ἀγα-  
θὸς τὴν ψυχὴν, εὐπρεπὴς τὴν ψυχὴν καὶ τετράγωνος τὸν νοῦν  
διεκρίνετο ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὴν ἀοκνον ἐπιμέλειαν καὶ τὴν μέτρι-  
ὑπερβολῆς ἐξικνουμένην φιλοπονίαν, τὴν ἰσχυρὰν καὶ διαυγῆ διά-  
νοιαν καὶ τὴν βαθεῖαν καὶ εὐστοχον κρίσιν. "Ὅπερ δὲ κατ' ἐξοχὴν  
ἐκεῖνον διέκρινε καὶ ἐποίει σεβαστὸν καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀνταγωνι-  
σταῖς καὶ τοῖς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἢ τῇ πολιτικῇ ἀντιφρονοῦσιν, ἦτο  
ἡ εἰλικρίνεια, τὸ καθαρὸν καὶ ἄδολον τοῦ φρονήματος, ὁ στερεὸς  
καὶ ἀδαμάντινος χαρακτήρ. Εἰς τὴν ἀλήθειαν ἐπέτρεπε τὴν θυ-  
σίαν τῶν πάντων καὶ ἀπὸ τοῦ καθήκοντος οὐδὲν οὐδέποτε νὰ  
ἀποτρέψῃ ἐκεῖνον ἠδύνατο. Οἱ γινώσκοντες τὸν ἄνδρα πολλάκις  
ἐθαύμασαν ὅτι οὐδὲ τῶν ἐπιφανεστάτων ἢ φιλτάτων προσώπων  
αἱ θερμότηται παρακλήσεις ἠδύναντο οὐδ' ἐλάχιστον νὰ ἀπομα-  
κρύνωσιν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ, ἵν' ἄλλοτε κατὰ τὴν ἐπιταγὴν  
τοῦ καθήκοντος ἐπορεύετο.

Ἀφοσιώσας ἑαυτὸν ἀρχῆθεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν φιλολογίαν  
ἐγένετο νεώτατος ἅμα ἐπανελθὼν ἐκ Γερμανίας ὑφηγητῆς, διδά-  
σκων δὲ καὶ συγγραφῶν ὑπῆρξεν εὐδοκιμώτατος. Πλὴν τῆς φιλολο-  
γίας ἐθεράπευσεν ἐπιμελῶς καὶ ἐπιτυχῶς τὴν ἀρχαιολογίαν, εἰς ἣν  
πολυτίμους προσήνεγκεν ὑπηρεσίας γενόμενος πολλὰ ἔτη ἔφορος τῶν  
ἀρχαιοτήτων καὶ συγγραψας ἀξιολόγους ἀρχαιολογικὰς διατριβὰς.  
Διορισθεὶς τῷ 1910 καθηγητῆς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ  
Πανεπιστημίῳ ἠσχολήθη συντονώτερον περὶ τὸν οἰκεῖον αὐτῷ  
κλάδον καὶ ἰδίᾳ περὶ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Εἰς τοῦτο δὴ ἀνα-  
φέρονται πλεῖσται διατριβαὶ καὶ συγγραφαὶ τοῦ Σκιᾶ, ἐν αἷς  
ἀναπτύσσεται ἡ πολυθρύλητος ὑπόθεσις μετ' ἐκπληττούσης βαθυ-  
νοίας καὶ σπανίας πολυγλωσσίας, οἷαν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἄνθρωπος τὴν  
ἱστορίαν τῆς γλώσσης ἡμῶν ἀριστα ἐπιστάμενος καὶ περὶ τὰς ξέ-  
νας φιλολογίας ἀρτιώτατα συγκεκριημένος. Ἐβασάνισεν ἐπιστη-  
μονικῶς καὶ ἠλεγξεν αὐστηρῶς τὴν παράδοξον τοῦ Κρουμβάχερ  
δοξασίαν, ὅτι δῆθεν ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι εἶδωλον νε-  
κρὸν ἢ ἡμίνεκρον, διὰ τεχνητῶν μέσων συντηρούμενον, εἶδος τι-  
μουμίας, καὶ ἐλέγξας ἀπέδειξεν ὅτι τοιοῦτος ἰσχυρισμὸς εἶναι θεω-



ΙΩΝ  
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ  
ΠΕΤΣΙΟΣ  
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ  
ΤΟΜΕΑΣ  
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ  
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π  
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ρητικῶς σαυρὸς καὶ ἱστορικῶς ἀνυπόστατος. Ὡσαύτως δ' ἀπέδειξε σφαλερὰν τὴν περὶ διγλωσσίας γνώμην, ὅτι δῆθεν ὑπάρχει οὐρανομήκης διαφορὰ τῆς γραφομένης νέας ἑλληνικῆς ἀπὸ τῆς ὁμιλουμένης· ἔδειξεν ὅτι δὲν ὑπάρχει διγλωσσία, ὅποτε καὶ ἡ καθαρεύουσα καὶ ἡ δημώδης εἶναι ἀμφοτέραι διάλεκτοι τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ ὅτι τοιαῦται διαλεκτικαὶ διαφοραὶ ὁμιλουμένης καὶ γραφομένης ὑπάρχουσιν εἰς πάσας τὰς γλώσσας οὐδὲ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἔξαιρουμένης <sup>1</sup>. Ἀνέπτυξε διεξοδικῶς καὶ ἀπέδειξε περιφανῶς ὅτι ἡ καθαρεύουσα δὲν ἐδημιουργήθη δι' εἰσαγωγῆς εἰς τὴν δημώδη στοιχείων γλωσσικῶν ἀπὸ πολλοῦ καταστάντων νεκρῶν ἀλλ' ὅτι ἐλαλεῖτο πρὸ τῆς ἀλώσεως καὶ τὰ ἀρχαίζοντα διαλεκτικὰ στοιχεῖα αὐτῆς ἀπετέλουν πάντοτε μέρος τῆς ζώσης ἑλληνικῆς γλώσσης ὑφιστάμενα ἔκ παραλλήλου πρὸς τὰ δημώδη. Ἡ καθαρεύουσα ἄρα δὲν εἶναι ἐπαναγωγή παλαιότερας γλωσσικῆς καταστάσεως ἀλλὰ διάλεκτος ὑφισταμένη κατὰ παράδοσιν προφορικὴν καὶ ἀδιάλειπτον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν <sup>2</sup>. Ἐδειξε δ' ὅτι ἡ γραμματικὴ τῆς δημώδους οὐδέποτε εἶχε καθολικὸν κῦρος καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅτι ὁ Ψυχάρης καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἀξιοῦντες νὰ ἐφαρμόσωσι τὴν δημώδη γραμματικὴν καθολικῶς καὶ νὰ καταργήσωσι πάντα τὰ ἀλλότρια στοιχεῖα ἐπιχειροῦσι νὰ δημιουργήσωσι γλῶσσαν τεχνητὴν οὐδέποτε προϋπάρξασαν καὶ νὰ μεταβάλωσι βίᾳ τὴν κατὰ φύσιν ὑπάρχου-

---

1) Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τοῦ Πολυβίου ὑπῆρχον πολλάκις μεταξὺ ὁμιλουμένης καὶ γραφομένης γλώσσης πλείονες καὶ σπουδαιότεραι διαφοραὶ ἢ ὅσαι ὑπάρχουσι σήμερον παρ' ἡμῖν.

2) Ἐπὶ τῇ βάσει ἀξιοπίστων μαρτυριῶν ἀπέδειξε περιφανῶς ὁ ἀείμνηστος Σκιᾶς ὅτι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα μέχρι τῆς ἀλώσεως ἐλαλεῖτο εἰσέτι ὑπὸ τῶν περὶ τὴν Αὐλὴν καὶ καθόλου τῶν ἐπιφανεστάτων Ἑλλήνων· καὶ μετὰ τὴν ἀλωσιν δὲ ἐλαλεῖτο ὡσαύτως ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τῶν λογίων. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ὑπῆρχεν ἤδη πρὸ τῆς ἀλώσεως καὶ διάλεκτός τις μεσάζουσα μεταξὺ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῶν νεοελληνικῶν δημοδῶν διαλέκτων· αὕτη ἡ διάλεκτος δὲν διέφερεν οὐσιωδῶς τῆς νῦν καθαρευούσης.

σαν γλωσσικὴν κατάστασιν. Καὶ τὸ συμπέρασμα τῶν ἐμβριθῶν μελετῶν τοῦ Σκιᾶ εἶναι τόδε· ἢ καθαρεύουσα εἶναι ἢ ἀληθῶς ἐθνικὴ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων, ἕκαστος δὲ ὀφείλει νὰ μὴ ἀντιδρᾷ κατὰ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῆς ἀλλὰ τοῦναντίον νὰ ἐπιβοηθῇ· ὑπὲρ πάντα δὲ ἄλλον ὀφείλει νὰ συντελέσῃ εἰς τοῦτο ἡ Κυβέρνησις βελτιοῦσα τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ μάλιστα τὴν δημοτικὴν, διότι οὐδεμία γλῶσσα δύναται νὰ διατηρηθῇ ἀδιάφθορος μὴ ἐνισχυομένη συνεχῶς διὰ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ διδασκαλίας.

Γενόμενος εἰσηγητὴς τῆς ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας διορισθείσης ἐπιτροπείας πρὸς ἐξέτασιν τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας τῶν δημοτικῶν σχολείων ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ἐλέγξῃ πρὸς ἄλλοις τὴν ἀπόπειραν τῶν μαλλιαρῶν πρὸς μεταβολὴν τῆς γλώσσης τῶν διδακτικῶν βιβλίων.<sup>1</sup> Οἱ χυδαῖστοι ἰσχυρίζονται ὅτι πρὸς τελεσφόρον διδασκαλίαν ἐπάναγκες νὰ χρησιμοποιῆται ἢ μητρικὴ γλῶσσα τῶν μαθητῶν, ἔστω αὕτη καὶ διάλεκτος. Ἄλλ' ὁ ἀοίδιμος Σκιᾶς ἔδειξεν ὅτι ὀφείλει μὲν ἢ διδασκαλία ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ νὰ ἀφορμᾶται ἐκ τῆς μητρικῆς διαλέκτου τοῦ μαθητοῦ ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀνυψοῖ αὐτὸν κατὰ μικρὸν εἰς τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν. Θὰ ἦτο δὲ γελοῖον καὶ τερατῶδες νὰ περιορίσωμεν τὸν μαθητὴν καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς μαθητείας ἐν τῇ μητρικῇ διαλέκτῳ καὶ ἐπομένως ἐν τῇ ταπεινοτάτῃ τῆς ἀναπτύξεως βαθμίδι διακωλύοντες τὴν πρὸς τὸ ὅλον ἔθνος ἐπικοινωνίαν.

Πολλὰς περὶ γλώσσης δοξασίας ἤλεγξε σφαλερὰς καὶ εὔρε καὶ ἐδίδαξε τὰ ὀρθά. Ἀπλῶς δ' εἶπεῖν εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα οὐδεὶς ἴσως τῶν νεωτέρων ἐνεβάθυνε τοσοῦτον καὶ κατενόησεν, ὅσον ὁ Σκιᾶς. Τὰς περισπουδάστους περὶ τούτου μελέτας, αἵτινες θὰ μένωσιν εἰς αἰὲς περιφανὲς μαρτύριον βαθυγνώμονος ἐρεῦνης, λογικῆς ἀκολουθίας καὶ ἀποδεικτικῆς δυνάμεως, διέκοψεν ἀποτό-

---

1) Ἡ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας παρασκευασθεῖσα ἐκθεσις εἶναι λίαν ἀναλυτικὴ καὶ ἀκρῶς διαφωτιστικὴ, πρόκειται δ' ἀληθῶς ἔργον μνημειῶδες καὶ ὑπέροχον. Συμβολὴν εἰς ταύτην παρέσχε καὶ ὁ διαπρεπὴς παιδαγωγὸς κ. Θ. Μιχαλόπουλος.

μως ὁ ἐπελθὼν πρόωρος θάνατος <sup>1</sup>. Ἐν τῇ κρατούσῃ λειψανδρεία ὁ θάνατος ἀνδρῶν, οἷος ὁ Σκιᾶς, εἰς λόγον σοφίας καὶ ἀρετῆς ἀρίστων, εἶναι ἀνυπολόγιστον κακὸν καὶ δύναμαι εἰπεῖν ἔθνικὴ ἀπώλεια. Εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν ὅτι τὸ κράτος θὰ μεριμνήσῃ περὶ τῆς ἐκδόσεως, τῶν καταλειφθέντων συγγραμμάτων ἐκείνου, τῶν τε εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἀναφερομένων καὶ τῆς «Μετρικῆς», ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐπιστήμης.

Τοιοῦτοι ἐν ἀμυδρᾷ σκιαγραφίᾳ οἱ ἀκάματοι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων θεραπευταὶ καὶ ἀκραιφνεῖς τῶν ἰδεωδῶν τοῦ ἔθνους προασπισταί, εἰς ὧν τὴν μνήμην εὐλαβῶς προσφέρομεν σήμερον δάφνην ἀειθαλῆ καὶ ἀνθη ἀμάραντα, ἅτινα ἔδρέψαμεν ἐκ τοῦ ἀκηράτου λειμῶνος τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ μυροβόλου κήπου τῶν ἔθνικῶν παραδόσεων. Τοιοῦτοι οἱ λογάδες τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης καὶ τὰ ἐπίλεκτα τῆς πατρίδος τέκνα, ὧν τὸ κλέος ἔσται ἀνεμέσητον καὶ τὸ ὄνομα ἀφθιτον. Μακάρια ὄντως τὰ ἔθνη τὰ ἔχοντα τοιαῦτα τέκνα καὶ τρεῖς καὶ τετράκις εὐτυχεῖς αἱ γενεαί, ἃς ἐκτρέφουσι καὶ παιδαγωγοῦσι τοιοῦτοι διδάσκαλοι. Διότι, ἂν ἀληθεύῃ ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες εἶναι δημιουργήματα τῶν λαῶν αὐτῶν, εἶναι οὐχ ἦττον ἀληθὲς ὅτι οἱ ἔστιν ὅτε ἀναφαινόμενοι καὶ οἶονεὶ ὑπὸ τοῦ θείου πεμπόμενοι ὑπέροχοι ἄνδρες μορφοῦσι τοὺς λαοὺς μεγάλους καὶ καθοδηγοῦσιν εἰς ἔργα ὑψηλά. Οὔτοι ζῶντες χειραγωγοῦσι καὶ ἀποθανόντες διδάσκουσι διὰ τοῦ καταλειφθέν-

---

1) Ὁ Ἄνδρέας Σκιᾶς, ἐγεννήθη τῷ 1861 ἐν Καλάμῃς, ἐνθα καὶ διήνυσσε τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς. Ἐἶτα δ' ἐφοίτησεν ἐν τῷ ἔθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ἐπέδειξεν ἐξαιρετὸν ζῆλον ἐν τῇ σπουδῇ τῆς φιλολογίας, ἧς ἀνηγορεύθη τῷ 1884 διδάκτωρ ἀριστοῦχος. Μετὰ τρεῖς ἔτη, καθ' ἃ ἐδίδαξεν ἐν τῷ γυμνασίῳ Καλαμῶν καὶ ἐν τῇ Ἐμπορικῇ Σχολῇ Χάλκης, μετέβη εἰς Γερμανίαν καὶ ἠσχολήθη ἰδίᾳ περὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ ἀρχαιολογίαν. Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα διωρίσθη τῷ 1895 ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐν ἧ θέσει ἔμεινε μέχρι τοῦ 1910. Τότε διωρίσθη καθηγητῆς τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ἐδίδαξεν εὐδοκίμως καὶ ἐπιμελῶς μέχρι τοῦ θανάτου ἐπιγενομένου τῇ 3 Αὐγούστου τοῦ 1922.

τος παραδείγματος. Καὶ αἱ ψυχαὶ Ὑμῶν, μεγάλοι Διδάσκαλοι, ἀπὸ τοῦ ἀπεράντου τῶν Πνευμάτων κόσμου, ὅπου μετηρσίωσε καὶ ἀνήγαγεν ἢ κατὰ τὸν βίον διηνεκῆς τῆς ἀληθείας ζήτησις καὶ ἐνδελεχῆς τῆς ἀρετῆς ἀσκήσις, θὰ ἰκετεύωσιν αἰεὶ θερμῶς τὸν κοσμοπλόκον Θεὸν ὑπὲρ τῆς περιλημμένης πατρίδος, ὑπὲρ ἧς ἐν τῇ ζωῇ φιλοτίμως ἐμοχθήσατε καὶ ἐπωφελῶς ἐδράσατε. Τὸ δ' ἔθνος εὐγνωμον μετ' εὐλαβείας θὰ διατηρῇ πάντοτε τὰ ἐρίτιμα Ὑμῶν ὀνόματα φαινὰ σύμβολα ἐκπάγλου ἀρετῆς καὶ εὐστόργου θεραπείας τῶν θεσπεσίων αὐτοῦ ἰδεωδῶν. Καὶ ἐν τῇ συνεχίσει τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ἀνθρωπιστικοῦ ἔργου καὶ τῇ ἐπιτελέσει τοῦ θείου αὐτοῦ προορισμοῦ θὰ προβάλλῃ κατὰ τὸν ἀτέρμονα χρόνον τὸ ἀθάνατον ὑμῶν ἔργον εἰς μίμησιν τοῖς νεωτέροις, οἵτινες θαυμάζοντες καὶ τιμῶντες θὰ ἀναφωνῶσι πάντοτε ἀγήρων Ὑμῶν εἶη τὸ ὄνομα καὶ αἰωνία ἡ μνήμη.

---



## ΦΩΝΑΣΚΟΥΣΙΝ ΟΙ ΕΝΟΧΟΙ (\*)

Τὰ φρικτὰ καὶ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐφαρμοσθείσης ἐκπαιδευτικῆς ἀνακαινίσεως τῆς ὡς «ἀναμορφωτικῆς» χαρακτηρισθείσης ὑπὸ ἑτῶν γνωστῶν ψευδολουθῆρων δὲν ἔβράδυναν, ὡς ἦτο εὐλογον, νὰ καταστῶσιν αἰσθητὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς τέως υἰαυμαστάς, καὶ ὀπαδοὺς ἐκείνων. Ἡ θρησκευτικὴ νάρκη καὶ ἡ πρὸς τὸ ἐθνικὸν ἰδεῶδες ἀδιαφορία, ἡ ἠθικὴ ἐσχάτη κατάπτωσης καὶ δεινὴ ἐξαχρείωσις, ἡ διαστροφὴ τοῦ πνεύματος καὶ ἡ γλωσσικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀναρχία εἶναι τὰ λογικὰ καὶ ἀφευκτὰ ἐπακολουθήματα τῆς ἐφαρμογῆς συστήματος ὅπερ ἔτυχε μὲν δυστυχῶς τῆς ἐπιδοκιμασίας πολιτικῶν τινῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ὅπερ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς αὐστηρῶς ἠλέγχθη καὶ ἐλλόγως ἀπεκροῦσθη, ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων τῶν δυναμένων νὰ ἐκφέρωσιν ἔγκυρον περὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων γνώμην. Καὶ τῶν τοιούτων ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων ἐπίγνωσιν βαθεῖαν καὶ πείραν πικρὰν ἔλαβεν ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὃν δὲν ἀπέλειπεν ἡ ὑγιῆς ἀντίληψις καὶ ἡ ὀρθὴ κρίσις· ἐξεδήλωσε δὲ τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν καὶ διηρημήνευσε τὴν ἐκ τῆς συναισθήσεως τοῦ κινδύνου ἐπαπειλουμένην ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ ὅλος σχεδὸν ὁ ἀθηναϊκὸς καὶ ἐπαρχιακὸς τύπος ὁ μετ' εἰλικρινοῦς ἄλγους πολλάκις ὑπομνήσας τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου. Εἶναι μέγα εὐτύχημα καὶ ἀποτελεῖ ψυχικὴν ἀνακούφισιν τὸ ὅτι ὁ νῦν ὑπουργὸς τῆς Παιδείας

\*) Τοῦτο εἶναι ἄρθρον καταχωρισθὲν ἐν τῇ «Ἐμπρὸς» τῆς 13 Ὀκτωβρίου 1927.



ἄπεφάσισε νὰ ἀρχίσῃ τὸν τερματισμὸν τοῦ κακοῦ καὶ νὰ ἀνα-  
κόψῃ τὸ ἀκατάσχετον ρεῦμα, ὅπερ κινδυνεύει νὰ κατακλύσῃ καὶ  
ἀφανίσῃ πάντα τὰ σεμνὰ ἐρείσματα τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἠθικοῦ  
ἡμῶν οἰκοδομήματος. Ὅτι αἱ ὑψηλόφρονες αὗται καὶ εὐγενεῖς  
προσπάθειαι ἔμελλον νὰ προσκρούσωσιν εἰς τὰ συμφέροντα τῶν  
ἀντιπροσώπων καὶ τῶν προστατῶν τῶν «ἐθνοκτόνων ἰδεῶν», ἦτο  
λίαν φυσικὸν καὶ εὐλογον. Οἱ ἐπέχοντες θέσιν κατηγορουμένου  
διὰ τὰ δεινὰ, ὧν ἐγένοντο καὶ γίνονται εἰσέτι παραίτιοι εἰς τὸν  
Ἑλληνικὸν λαὸν διὰ τῶν ἀνατρεπτικῶν αὐτῶν θεωριῶν, δὲν θέ-  
λουσι νὰ σιγήσωσι τὴν σιγὴν τοῦ μετὰ συντριβῆς ἀναγνωρίζον-  
τος τὸ ἑαυτοῦ ἁμάρτημα. Δὲν ἀποφασίζουσι διὰ τῆς σιωπῆς νὰ  
ὑποδηλώσωσι μετάνοιαν καὶ νὰ εὐλαβηθῶσι τὴν δικαίαν ἐξέγερ-  
σιν τοῦ λαοῦ βλέποντος τὰ τέκνα αὐτοῦ ἀποτυφλούμενα καὶ παρα-  
συρόμενα εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἠθικῆς ἐξουθε-  
νώσεως. Δὲν σιωπῶσιν οἱ ἔνοχοι ἀλλὰ τολμῶσι νὰ ἐπισύρῃσι δι-  
καιολογίας, νὰ ἐπινοῶσι προφάσεις ἰσχυριζόμενοι ὅτι δῆθεν εὐρί-  
σκουσιν ἀντίδρασιν παρ' ἀνθρώπων φιλοδόξων καὶ ἐπιδιωκόντων  
ἴδια καὶ προσωπικὰ συμφέροντα! Τὸ δὲ πάντων φοβερώτατον  
καὶ σχεδὸν ἀπίστευτον εἶναι ὅτι οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι προβαίνουσιν  
εἰς τοιοῦτο σημεῖον τόλμης, ὥστε προσπαθοῦσι νὰ μεταβληθῶσιν  
εἰς κατηγοροῦς. Δικαιολογούμενοι λοιπὸν ἀποφαίνονται ὅτι «μία  
ἀπὸ τῆς κυριώτερες αἰτίες γιὰ τὴν ἔλθεινῃ κατάστασιν τῆς παι-  
δείας μας, ἴσως τὴν κυριώτερη, ὅσο καὶ ἂν ψάξωμε δὲν θὰ τὴν  
βροῦμε ἄλλοῦ παρὰ στὴ φιλοσοφικὴ μας σχολή»!, Ἄλλ' ἔχουσι  
δίκαιον οἱ ἔνδοξοι ἀναμορφωταὶ νὰ αἰτιῶνται καὶ κακίζωσι τὴν  
φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου, διότι αὕτη  
ἀνέκαθεν τὸ καθῆκον αὐτῆς ἐπιτελοῦσα ἐστηλίτευσεν δριμύτατα  
καὶ ἐστιγμάτισε καυστικώτατα τὸ ὀλεθροποιὸν ἐκείνων ἔργον.  
Ἀπὸ τῶν αἰοιδίμων μεγάλων διδασκάλων τοῦ Γένους μέχρι τῆς  
σήμερον δὲν λείπουσιν εὐτυχῶς οὐδὲ θὰ λείπωσιν, ἐλπίζομεν, καὶ  
εἰς τὸ ἕξῃς πάντοτε οἱ καθηγηταί, οἵτινες θὰ ἴστανται ἄγρυπνοὶ  
σκοπιωροὶ ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν ἐπάλλεξων, ἵνα ἀποκρούωσι τοὺς ἰτα-  
μοὺς ἐπιδρομεῖς καὶ ματαιῶσι τὰ μυσαρὰ σχέδια τῶν εἴτε ἐν συν-

ειδήσει εἴτε ἀσυνειδήτως ἀποβαινόντων ἐπικινδυνότερων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν δεινοτάτων τῆς πατρίδος πολεμίων. Ἴσως δ' ὅμως θελήσῃ τις νὰ φανῆ ἐπιεικῆς πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἀναταράξαντες τὰ πάντα καὶ διασεύσαντες τὰς κρατούσας ἀξίας ἐλησιμόνησαν τὰς ἰδίας πράξεις καὶ ψέγουσιν αὐτὰς ὡς ἀλλοτρίας· διότι ἄλλως δὲν θὰ ἔλεγον περὶ τοῦ δυναμένου «νὰ στερεώσῃ στῆς ψυχῆς παιδιῶν καὶ διδασκάλων τῆς ἀξίας ποῦ τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχουν τόσον πολὺ κλονισθῆ». Ἀλλὰ τίς εἶναι ὁ κλονήσας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὰς δεσποζούσας ἀρχὰς καὶ ἀξίας ; !



## ΟΙ ΚΥΡΙΟΙ ΑΙΤΙΟΙ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ<sup>(\*)</sup>

Ἡ ἐπίμονος σπουδὴ καὶ ματαία προσπάθεια τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀναρχίας καὶ κατὰ μέγα μέρος καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀκαταστασίας πρὸς δικαιολογίαν καὶ μετριασμόν τῆς ἰδίας εὐθύνης διὰ τὰ διαπραχθέντα κατὰ τοῦ ἔθνους ἐγκλήματα ἦτο εὖλογον νὰ ἀγάγη εἰς διατύπωσιν ἀπιθάνων προφάσεων καὶ ἀλογίστων ἐπιχειρημάτων. Εἶναι δὲ τῇ ἀληθείᾳ καταπληκτικὴ ἡ τόλμη τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἀποφασίσαντες νὰ καταφύγωσιν εἰς σοφιστικὰς δικαιολογίας ἐπανέρχονται ἐκάστοτε εἰς πράγματα τοῖς πᾶσιν ἤδη γνωστὰ καὶ ὁμιλοῦσιν ὡσεὶ ἡ κοινωνία πᾶσα ἠγνόει ὅλην αὐτῶν τὴν φθοροποιὸν δρᾶσιν καὶ ὡσεὶ μὴ εἶχε γίνει πολλάκις ὑπὸ πολλῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων ἀκριβῆς ἔλεγχος τοῦ περιπύστου ἔργου τῶν αὐταρέσκως ἀνακηρυξάντων ἑαυτοὺς ὡς μεταρρυθμιστάς. Πρὸ εἴκοσι περίπου ἔτων ἐμφανισθέντες οἱ νέοι τότε παιδαγωγοὶ ἔθεντο πρῶτιστον καὶ κυριώτατον σκοπὸν τὴν κατάργησιν τῆς καθαρευούσης ἐθνικῆς γλώσσης καὶ τὴν ἀντ' αὐτῆς ἀντικατάστασιν καὶ βιαίαν ἐπιβολὴν ἰδιοτύπου καὶ ἰδίας ἐφευρέσεως γλωσσικοῦ κατασκευάσματος. Καὶ τυχόντες, ὡς μὴ ὄφελεν, ἰσχυρᾶς πολιτικῆς ὑποστηρίξεως μετέβαλον τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἰς δραστικὴν προπαγάνδαν πρὸς διάδοσιν καὶ ἐπικράτησιν τοῦ χυδαῖσμοῦ. Ἠγωνίσθησαν ἐκ παντὸς τρόπου καὶ ἐν μέρει ἐπέτυχον, ὅπως ἐμποιηθῆ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν μαθητῶν ἡ

<sup>\*</sup> Ἄρθρον καταχωρισθὲν ἐν τῷ «Ἐμπρός» τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1927.

ἀποστροφή πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων των καὶ μετ' αὐτῆς πρὸς τὴν ἱστορίαν, τὰς παραδόσεις καὶ τοὺς πόθους τοῦ ἔθνους. Ὅτι δὲ ταῦτα δὲν εἶναι κενοὶ λόγοι ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, μαρτυροῦσι πλὴν ἄλλων καὶ τὰ ἀπὸ ἐτῶν ἐγκριθέντα καὶ εἰσαχθέντα εἰς τὰ σχολεῖα βιβλία, ἅτινα οὐ μόνον κακοβούλως παρεισάγουσιν εἰδεχθῆς γλωσσικὸν ἐξάμβλωμα ἀλλὰ καὶ καταφώρως διαστρεβλοῦσι τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν συναίσθημα. Παραλείποντες τὰ ἄλλα βιβλία καὶ δὴ καὶ τὰ διαβόητα ἀναγνώσματα Κοντοπούλου, τῶν τὴν εὐθύνην θέλουσι νὰ ἀποσεύσωσιν, ὡς εἰ μὴ ἦσαν αὐτοὶ οἱ καθορίζοντες τέως αὐτοκρατορικῶς τὴν διδασκαλίαν καὶ διέποντες αὐθαιρέτως τὴν ὅλην ἐκπαίδευσιν, ἀρκούμεθα νὰ μνημονεύσωμεν μόνον τὰ «Ψηλὰ βουνά», ἅτινα αὐτοὶ μὲν ἐξυμνοῦσιν ὡς «μοναδικὸ βιβλίον», ἡ δὲ εἰδικὴ ἐπιτροπεία ἔκρινεν ὀρθότατα ὡς ἄξια «νὰ ἐκβληθῶσι πάραυτα ἐκ τῶν σχολείων καὶ καῶσιν ὡς ἔργα ψεύδους καὶ κακοβούλου προθέσεως». Ὑπομιμνήσκομεν λοιπὸν ὅτι τὰ «Ψηλὰ βουνά» πλὴν τῆς γλωσσικῆς ἀτασθαλίας καὶ τῆς μέχρι ἀηδίας διαστροφῆς τοῦ γλωσσικοῦ συναισθηματος (ὅπου ἄγει κατ' ἀνάγκην ἢ χρῆσις παραδόξων ὄρων, οἷοι τὸ κυπρί, τὰ τσεγκούνια, τὸ τσιριτρό, τὸ τσιριτροῖ κτλ.) κατέρριπτον τὸν μαθητὴν εἰς τὸ ταπεινὸν ἐπίπεδον τῶν χυδαίων καὶ φουλοβίων, συνέχεον τὰ ζωώδη ὀρμέμφυτα πρὸς τὰ λογικὰ νοήματα, ἐδίδασκον ἐμμέσως τὴν ἀθεΐαν καὶ τὴν ἀφιλοπατρίαν καὶ ἐνὶ λόγῳ κατέστελλον ὀλοσχερῶς πᾶσαν τοῦ παιδίου τάσιν πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ ἰδεώδη. Ἐκ τοιούτων βιβλίων καὶ ἐκ τοιούτου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀκωλύτως καὶ πανσθενῶς ἐφαρμοσθέντος προῆλθον κατ' ἀδῆριτον ἀνάγκην τὰ οἰκτρὰ καὶ φρικτὰ ἀποτελέσματα τὰ προκαλέσαντα τὴν εὐλογον τοῦ λαοῦ διαμαρτυρίαν καὶ ἐξέγερσιν. Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ παχυλὴ ἀμάθεια καὶ ἀπίστευτος ἀγραμματωσύνη, ἧς συχνὰ ἀκούομεν τὸν πικρὸν διασυρμὸν καὶ τὴν δικαίαν ἐπίκρισιν παρὰ τῶν ἀληθῶς πεπαιδευμένων καὶ τοῦ ἡμερησίου τύπου καὶ ἧς μάρτυρες ἀψευδεῖς κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας παρίστανται ἐν δυσαρέστῳ ἐκπλήξει οἱ καθηγηταὶ οἱ διορθοῦντες τὰ γραπτὰ δοκίμια τῶν τελειοφοίτων

τοῦ γυμνασίου τῶν ὑφισταμένων τὴν εἰσιτήριον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἐξέτασιν. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν ὅτι τὴν ἀμάθειαν ταύτην, τὴν πνευματικὴν διαστροφὴν καὶ τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν τῆς ἀτυχοῦς ἡμῶν νεολαίας ἐπωφελοῦνται ἄρκούντως οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ἀναρχίας καὶ θιασῶται τοῦ κομμουνισμοῦ. Οἱ εἰσηγηταὶ ἄρα καὶ ἐκτελεσταὶ τοῦ ἀπὸ ἐτῶν κρατοῦντος παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς οἱ κυρίως καὶ πραγματικοὶ αἴτιοι τῆς παρουσίας οἴκτρᾶς καταστάσεως, τῆς παιδευτικῆς καὶ ἠθικῆς καταπτώσεως καὶ τῆς ἐμφανιζομένης ἐπικινδύνου ροπῆς εἰς ἀναρχικὰ δόγματα καὶ κομμουνιστικὰ κινήματα. Μάτην δὲ οἱ μόνοι τοῦ ἀνυπολογίστου κακοῦ αἴτιοι καταφεύγουσιν εἰς τὴν οἰκείαν αὐτῶν καὶ συνήθη μέθοδον τῶν τετριμμένων δικαιολογιῶν. Ὅτι μὲν αἰτιῶνται ἀθῶα πρόσωπα καὶ πράγματα ὅτι δὲ μέμφονται τὴν ὑπάρχουσαν δῆθεν ἀντίδρασιν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐκμετάλλευσιν. Ἄλλοτε πάλιν παριστῶσιν ἑαυτοὺς ὡς συκοφαντούμενους καὶ τὰ τελείως ἀποκαλυφθέντα καὶ ἀποδειχθέντα ἀνοσιουργήματα τοῦ Μαρασλείου χαρακτηρίζουσιν ὡς «ἀνήθικο μυθιστόρημα ποῦ ἐπλασε ἡ ἀντίδραση» ! Ὅπερ δὲ ὑπάρχει πολλῆς προσοχῆς καὶ ἰδίας σημειώσεως ἄξιον εἶναι ὅτι τινὲς τῶν ἐνόχων πρωτεργατῶν ἐπιρρίπτουσι κατηγορίας κατ' ἄλλων ὁμοφρόνων καὶ συνεργατῶν, ἀφ' ὧν ἀπεσπάσθησαν (ἀδιάφορον ἂν ἀληθῶς ἦ κατ' ἐπίφασιν), ἵνα μετριάσωσι τὴν εὐθύνην παριστῶντες ἑαυτοὺς ὡς συντηρητικοὺς καὶ ἐθνικόφρονας. Ὡς αἰτιολογία τῆς ὑποτιθεμένης διαφωνίας καὶ ἀποσπάσεως ἀπὸ τοῦ ἐτέρου συνεργάτου προβάλλεται ἡ ἐσχάτως ἐκδηλωθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἀπόκλισις εἰς νέας κατευθύνσεις διῆσταμένας πρὸς τὰς ἐθνικὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑρησκευτικὰς πέποιθήσεις.

Ἄλλ' ἡ σαθρότης καὶ τὸ ἀνυπόστατον τοῦ τοιούτου ἐπιχειρήματος καθίσταται κατάδηλον εἰς τὸν ἐνθυμούμενον ὅτι ἡ λεγομένη διαφωνία συνέβη μόλις πρὸ ὀλίγων μηνῶν, ἐνῶ τοῦ συνεργάτου αἱ νέαι ροπαὶ ἦσαν ἤδη πρὸ πολλοῦ γνωσταί· διότι, καὶ ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ διαλάθωσι πρότερον τοὺς φίλους, διεκηρύχθησαν ὁμῶς ἐπισήμως καὶ πανηγυρικῶς τῷ 1924 διὰ τοῦ καθορισμοῦ

τοῦ σκοποῦ τῶν νέων παιδαγωγῶν «Νὰ φήσουν τὰ νεκρὰ στοι-  
χεῖα νὰ εἶναι νεκρά, νὰ ἀπολυτρώσουν τὴ φυλὴ τους ἀπὸ ἰδανικὰ  
ἀπραγματοποίητα καὶ κούφια, νὰ ξεκαθαρίσουν ἀπὸ τὸν πολυ-  
χρονεμένο ψυχικό μας ὄργανισμό ὅλη τὴ σκουριὰ τῶν αἰῶνων νὰ  
διαλύσουν τὴ ψυχικὴ ἀρτηριοσκλήρωση τῶν Ἑλλήνων». Οὔτε  
προτιθέμεθα οὔτε διαφέρει ἡμῖν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς ζητήματα  
ἀναφερόμενα εἰς τὴν προσάλληλον σχέσιν τῶν ἀρχηγῶν τῆς πολυ-  
θρυλήτου μεταρρυθμίσεως· θέλομεν μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ ἐκά-  
στοτε γινόμεναι ἀπολογίαι καὶ τεχνηέντως ἐπιχειρούμεναι δικαιο-  
λογίαι δὲν ὠφελοῦσι τὸ παράπαν ἀλλὰ τοῦναντίον καθιστῶσι  
δυσχερεστέραν τὴν θέσιν ἐκείνων, οἵτινες διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν  
ὑπέχουσι βαρυτάτην εὐθύνην ὡς παραβλάπτοντες πολλαχῶς τὴν  
ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ διακωλύοντες τὸ καθ' ἑαυτοὺς τὴν πνευ-  
ματικὴν τῆς νεότητος πρόοδον.

---